

УДК 821.161.2.091

Сніжана НОВАК,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та теорії
літератури Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка (Україна, Дрогобич), snizhana.n@gmail.com

**НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ В ПУБЛІЦИСТИЦІ ВОЛОДИМИРА БІРЧАКА:
АКТУАЛІЗАЦІЯ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ БЕРЛІНСЬКОЇ
ГАЗЕТИ «УКРАЇНСЬКА ДІЙСНІСТЬ»)**

У статті вперше в сучасному українському літературознавстві розглянуто публіцистику Володимира Бірчака часу боротьби за відновлення української державності, оприлюднену в 1940 – 1943 роках у берлінській газеті «Українська дійсність» («Ukrainische Wirklichkeit» – друкований орган «Української Громади в Німеччині»). Акцентовано увагу на значенні доробку публіциста для формування української нації, державницьких поглядів молодого покоління поневоленого краю. Виявлено чинники, які зумовили глибину розуміння ситуації Володимиром Бірчаком.

Ключові слова: публіцистика, національна свідомість, національна ідея, державність України.

Літ. 17.

Snizhana NOVAK,
PhD (Philology), Associate Professor of Ukrainian Literature and Literature Theory
Department of Drogobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Ukraine, Drogobych), snizhana.n@gmail.com

**NATIONAL IDEA IN THE JOURNALISM OF VOLODYMYR BIRCHAK:
ACTUALIZATION (BY THE MATERIALS OF THE BERLIN
NEWSPAPER «UKRAINIAN REALITY»)**

The article is the first attempt in the modern Ukrainian literary studies to consider the journalism of Volodymyr Birchak during the struggle for the restoration of Ukrainian statehood, published in 1940 – 1943 in the Berlin newspaper «Ukrainian reality» («Ukrainische Wirklichkeit» – the print agency of the Ukrainian Community in Germany). The attention is paid to the meaning of the work of the publicist for the formation of the Ukrainian nation, the state views of the younger generation of the enslaved land. Factors that determined the depth of understanding of the situation by Volodymyr Birchak are identified.

Key words: journalism, national consciousness, national idea, statehood of Ukraine.

Ref. 17.

Сніжана НОВАК,
кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури
і теорії літератури Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка (Україна, Дрогобич), snizhana.n@gmail.com

**НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕЯ В ПУБЛИЦИСТИКЕ ВОЛОДЫМЫРА БИРЧАКА:
АКТУАЛИЗАЦИЯ (ПО МАТЕРИАЛАМ БЕРЛИНСКОЙ
ГАЗЕТЫ «УКРАИНСКАЯ ДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТЬ»)**

В статье впервые в современном украинском литературоведении рассмотрено публицистику Володымыра Бирчака времен борьбы за восстановление украинской государственности, опубли-

кованную в 1940 – 1943 годах в берлинской газете «Украинская действительность» («Українische Wirklichkeit») – печатный орган «Украинской Громады в Германии»). Акцентируется внимание на значении наследия публициста для формирования украинской нации, государственных взглядов молодого поколения порабожденного края. Выявлены факторы, которые обусловили глубину понимания ситуации Володымыром Бірчаком.

Ключевые слова: публіцистика, національное сознание, національная идея, государственность Украины.

Лит. 17.

Постановка проблеми. Публіцистика В. Бірчака (1881–1952), чіє життя тісно пов'язане з Галичиною та Закарпаттям, – це вияв однієї з найяскравіших граней його літературного обдарування, яка сьогодні залишається малодослідженою. Дописи автора пройняті щирим патріотизмом і вболіваннями за долю поневоленої України, роздуми про шляхи організації українського життя аргументовані глибокими знаннями історії, праць відомих філософів, а також особистим досвідом боротьби за свободу і незалежність Української держави. Нині, коли в денационалізованій Україні триває визвольна війна з російським агресором, статті В. Бірчака знову набувають актуальності і заслуговують популяризації.

Аналіз досліджень. Досі немає всеохопного дослідження літературного чи публіцистичного доробку В. Бірчака. Окремі публікації В. Габора, В. Іваня, О. Мишанича, М. Мушинки, Р. Офіцинського та інших присвячені життю та діяльності В. Бірчака в роки «Молодої музи» (1906–1914), педагогічній та пластовій роботі на Закарпатті, обставинам його арешту і мученицької смерті в комуністичній катівні.

Мета статті – повернути в науковий обіг знову актуальну публіцистичну спадщину В. Бірчака років Другої світової війни, наголосити на значенні його доробку для формування української нації, державницьких поглядів молодого покоління поневоленого краю.

Виклад основного матеріалу. Геніальність В. Бірчака полягала в його здатності настільки точно схопити і проаналізувати важливі моменти суспільно-політичного життя періоду боротьби за відновлення Української держави, що навіть нині, по 77-ми роках від часу публікації його статей «на злобу дня», ці спостереження і роздуми залишаються актуальними – змінюються прізвиська фігурантів і топоніми, але незмінними залишаються наміри, вчинки та їхні наслідки для вирішення українського питання. В. Бірчак мав рацію, вважаючи, що за неймовірно короткий час ми жили б у національній Українській державі з усіма її атрибутами: школою, мовою, літературою, культурою, політикою, якби українськість запроваджували нині так само фанатично-наполегливо, як її викоринують. Час показав, що настирливості ворогів українства треба віддати належне: всі «колишні» загарбники нашої держави знову прагнуть стати «теперішніми», так само гостро, як і в часи плідної діяльності В. Бірчака – відомого письменника, одного з засновників літературного угруповання «Молода муза», літературознавця, публіциста, професора Ужгородської гімназії, доцента Кам'янець-Подільського університету, редактора часописів «Народ» (Ужгород, 1920–1921), «Українське слово» (Ужгород, 1932–1938), «Українська дійсність» (Берлін, 1940–1943), громадського, політичного, пластового діяча – стоїть проблема порятунку української мови як синоніма державності, душі нації.

Питання правомірності існування української національної ідеї перед публіцистом не стояло. Вихований у галицькій родині греко-католицького священика І. Бірчака, де панував культ освіти, шляхетності, доброчинності, національної свідомості, Володи-

мир вірив у те, що Україна відновить власну незалежність, незважаючи ні на що. Колоніальний статус Батьківщини гнітив В. Бірчака, який після поразки національно-визвольних змагань у 1918–1920 рр. виїхав з Галичини до Відня, а відтак опинився на Закарпатті. Але світоглядні засади невтомного державника не дозволяли йому лише нарікати. В. Бірчак постійно перебував у пошуку шляхів вирішення найважливішого українського завдання – відновлення суверенітету нашої Батьківщини. Саме галицькі емігранти привезли з собою в Карпатську Україну свіжий струмінь національного відродження, не останнє місце серед них посідав В. Бірчак. Про їхні «битви» за звільнення українців Закарпаття від чужих впливів, про навчання молодого покоління, створення українських підручників і гімназій, про особисті поневір'яння у пошуках шматка хліба написано чимало. Сам В. Бірчак найбільше надій покладав на молодих. Він рішуче протистояв денационалізації студіюючої молоді, боровся ще з 30-х років ХХ ст. проти виховання з українських школярів Закарпаття «мадяронів» чи калічення дитячої свідомості граматикую російської мови Є. Сабова. Цілий пласт публіцистики В. Бірчака в «Українському слові» був присвячений проблемам шкільництва. Величезного значення письменник надавав справі пропаганди серед молоді української національної ідеї. Але існувало чимало проблем, пов'язаних із вихованням інтелектуальної еліти нації на Закарпатті. Вони стосувалися відкриття українських гімназій і видання українських підручників. Роль В. Бірчака у запровадженні живої української мови на одвічно українських землях була дуже відчутною. Сам професор писав із цього приводу: «Тутешня кацапська «Русская земля» у кожному числі займається мною, перед роком була спеціальна депутація в през[идента] Масарика, щоби мене усунути, бо я взяв монополію на установлення «языка подкарпатско-русского», та я мимо всего сиджу [працюю. – С. Н.], а ще й від того часу сиджу сильніше» [4, 16].

У публіцистичних творах В. Бірчак основну увагу зосереджував на важливих складових української національної ідеї, на проблемах національного порятунку, виживання і поступу. Величезної ваги надавав темі духовної та культурної спадковості, національній освіті, економічному розвитку поневоленого краю, ефективності зовнішньої політики, вмінню шукати одностайності серед цивілізованих країн, чий національні інтереси не суперечать інтересам українців.

Важливою передумовою формування національної свідомості та державницького мислення завжди була українськомовна освіта. Проти викладання українською мовою в наших школах, університетах виступали і тоді, і тепер всі колишні загарбники українських земель. І сьогодні бачимо їхню спілку: проти нового закону про українську освіту шантажем, погрозами протестують Угорщина, Румунія, Польща і навіть Молдова, не кажучи вже про країну-агресора – Росію. Подібним протестам у 1943 році був присвячений великий «уривок із споминів» В. Бірчака під заголовком «Боротьба за український університет у Львові» [1]. Один із найважливіших моментів цієї боротьби В. Бірчак описав як активний учасник тих подій. Автор оповідав про віче, яке студенти провели 19.XI.1901 року всупереч забороні ректорату, і про сецесію з університету. Серед промовців віча письменник згадував Є. Косевича, В. Старосольського і В. Пачовського. Протест проти виключення з університету п'ятьох активістів руху призвів до сецесії українських студентів. Покинути Львівський університет вирішили 520 юнаків [17, 62]. В. Бірчак писав про підтримку громадськості, яка збрала 20.000 корон на допомогу студентам, про розуміння з боку українських професорів М. Грушевського, О. Колесси, К. Студинського, С. Дністрянського. Митрополит А. Шептицький за власні кошти протягом року утримував студентів-богословів, які мусили виїхати зі Львова до

інших вишів Австрії [17, 62]. В. Бірчак згадував, що найнесподіванішою була моральна підтримка студентів-москвофілів. Вони не визнавали «самого існування українського народу», але також постановили собі «на знак протесту покинути Львівський університет». Автор розповів про річне перебування студентів у Краківському університеті, після чого всі зрозуміли: «Не можна було вести боротьбу за український університет у Львові, сидючи в Кракові, Відні, Празі...» Багато хто повернувся до Львова. Молодь охопило почуття депресії через те, що сецесією не вдалося зрушити справу з місця. Значно пізніше, в 1920 році, приятель В. Бірчака І. Панькевич знайшов архівні документи, які свідчили про те, що царська Росія надіслала Австрії ультиматум, в якому погрожувала, що розцінюватиме заснування українського університету у Львові як «casus belli» (привід до війни). Справа українського університету, дійшов висновку В. Бірчак, не була, як здавалося, «місцевою», лише львівською, а загальноєвропейською, міждержавною справою (яка дивовижна схожість із нинішніми «танцями біснுவатих» навколо українськомовної освіти в Україні!). Попри все сецесія мала багато позитивних наслідків. Найперше те, що студенти-галичани «побачили світ», налагодили стосунки з інтелігенцією Відня, Праги і Кракова, ходили в театри, придивлялися до культури чужих народів. Це, на думку автора споминів, був безцінний життєвий досвід.

По-особливому сприймаємо нині, коли Україна знову кривавиться в боях із московськими загарбниками, статтю В. Бірчака з далекого 1940-го року «На день 1-го листопада (Слово на Академії Української Громади в Празі)» [5]. У ній звучить заклик пам'ятати всіх полеглих за Україну вояків: «Згадаймо їх нині. І тих, що згинули в бою. І тих, що згинули у ворожих таборах-тюрьмах. І тих, яких розстріляно ззаду, що ніби утікали, і тих, що згинули опісля на волі з голоду, замерзлі. Згадаймо нині тих всіх борців, щирих друзів» [5]. Не знав ще тоді В. Бірчак, що і йому вготована мученицька смерть у радянській катівні у м. Тайшеті Іркутської області, що і його споминатимемо в числі мільйонів безвинно убитих тоталітарною системою українців-державників. У цій статті публіцист розповідав, як у 1918 році брав участь у створенні ЗУНР і як довелося пережити «упадок» Української держави. Письменник спонукав робити висновки з помилок, але не зациклюватися на невдачах, бо важливіше те, що «зуміли галицькі українці в боях з поляками зорганізувати правильну армію, вони зуміли завести правильну управу краю при допомозі виключно українських сил», склали «іспит з державности». Роздумуючи про поразку, В. Бірчак акцентував на величезному позитивному досвіді українців, на їхній здатності злучити ланки «розірваного ланца боротьби за волю», поєднати традиції давніх і сучасних визвольних змагань, «жити тими самими [...] ідеями зберегти волю і державність, якими жили, за які вмирили наші давні предки з-перед сотень літ». На думку автора статті, «найважливішим тріумфом дня 1-го листопада» стало для української нації «велике почуття лучби духа предків з нами, велике почуття зв'язку між вчора, нині й завтрашнім днем». В. Бірчак мав переконання, що «культуру нації можна пізнати по любові і поважанні, з якими відноситься молодь до своїх учителів, до своїх попередніх поколінь». Він наголошував, що «найважливішою силою, на якій має опертися наша держава», є національний характер, бо українські лицарі у всі часи «не гірше лицарів Греції та Риму чи якого-небудь іншого державного народу по-лицарськи боролися, доки не принесли в жертву Батьківщині те, що мали найцінніше – своє життя». Публіцист був упевнений, що 1-го листопада 1918 року в душах українців «розпалено вогонь», який ми мусимо у бурі і зливи, на лютих вітрах жити жертвовою працею, любов'ю до рідної землі, почуттями вдячності минулим поколінням вояків і відповідальності перед нащадками – поки не відновимо Українську державу.

Аби підготуватися до цього надзавдання, вважав В. Бірчак, українцям належить більше вчитися, більше читати, ретельніше обсервувати життя, здобувати фах, сприймати об'єктивну критику, ставати конкурентоспроможними, позбутися фразерства і ненависті – цих двох темних, деструктивних сил, які мусимо замінити творчими думкою і працею. Цими ідеями пройнята стаття «Фраза й ненависть» [8], опублікована в 6-му числі «Української дійсності» за 1941 рік. Автор допису наголошує, що тільки великі мужі мали творчі ідеї та здатні були згуртувати довкола себе людей для їхньої реалізації. А конструктивна праця громади пришвидшила б відновлення української державності.

Аби рухатися в майбутнє, нація мусить знати свою історію. Цій тезі присвячена публікація В. Бірчака «Я не одинокий, є з ким в світі жить!» [9]. Автор скеровує читача до творчості Т. Шевченка (до поем «Великий льох», «Кавказ», «Гайдамаки»), який силою свого генія показав надзвичайно тісний зв'язок невирішених у минулому політичних питань із сучасними проблемами в Україні. Звертаючись до цілої української нації, а найбільшою мірою до привладних осіб, В. Бірчак зазначає, що глибоке почуття відповідальності Кобзаря перед тіннями героїв нашої історії впливає з великої моральності поета, яку варто наслідувати кожному національно свідомому українцеві, пам'ятаючи, що «духове життя вище від матеріального», що творити добро краще, ніж робити зло, що «служба для загального добра вища від особистих справ», і будь-які «політичні програми, не виведені із вічних засад моральності, не оперті на здобутках людського думання, на філософії, мусять зів'язнути, як рослини без глибшого коріння».

У 20-му числі «Української дійсності» за 1941 рік В. Бірчак оприлюднив звернення «До Українського Громадянства в Протектораті і в Німеччині», яке починалося словами: «На наших очах пишеться велика книжка мучеництва українського народу. Що тільки були прогнані дикі орди комуністів з українських земель, як хвилева радість нас усіх була розбита вістками про тисячки українських жертв, які комуністи за собою полишили. Тисячки українців – закатованих в тюрмах у Львові, Самборі, Луцьку, Дубні, Кам'янці-Струмилівій, Буську, Станиславові, Чорткові, Крем'янці, Умані...» [10]. Далі автор звернення інформує про «загальне зубожіння, загальне виголодження, яке відбилося на здоров'ї української нації, загальний брак одягу, брак середників найпершої потреби і загальне пригноблення». В. Бірчак спонукає українську еміграцію не залишати сам на сам із бідною сплюндрованою, зубожілою, обдертою, голодною Україною, а пожертвувати, як це робили німці та чехи для своїх співвітчизників, гроші, харчі, одяг, взуття: «Це ж йде річ про збереження життя наших земляків – частини української нації».

Борці за незалежність України після поразки часто не могли знайти себе в мирному житті в еміграції, де опинилися, рятуючись у 1920 році від московської орди в Галичині, а в 1939 році – від угорських загарбників у Карпатській Україні. В. Бірчак всіма засобами намагався відновити їхній бойовий дух, віру в перемогу над одвічними ворогами. Бездержавність України таврувала кожного емігранта. Держава покликана захищати своїх громадян, але де ж вона, омріяна Українська держава?! Над цим В. Бірчак розмірковував у статті «Про пізнання людей» [13]. Йому ж належала серія дописів про видатних діячів Карпатської України. Своїми публікаціями В. Бірчак виховував повагу і вдячність закарпатців до всіх працівників на українській ниві, незалежно від місця їхнього проживання. У роки Другої світової війни В. Бірчака по-особливому хвилювало питання майбутньої організації державницького життя в Україні. Він переймався підготовкою кваліфікованих кадрів, патріотичним вихованням молоді, наводив приклади безкорисливого служіння нації серед видатних діячів української науки, літератури чи

політики. Так, ювілянтові, який понад усе поставив свій національний обов'язок, присвячена публікація «Розмова з професором Дмитром Дорошенком (з нагоди 60-ліття)» [6], в якій В. Бірчак висловив захоплення «невичерпним джерелом енергії» вченого-патріота, автора двотомового «Нарису історії України». Стаття побудована у формі дотепного діалогу ювіляра з В. Бірчаком. Усяку помпезність відразу відкинув сам Д. Дорошенко, сказавши, що «волів би мати сьогодні тільки 50 чи навіть тільки 40 літ». До того ж він вважав: «Коли про кого пишуть статті з нагоди його шістдесятиліття, то ці статті – перші некрологи» [6]. Тому відомий учений погодився розповісти про свій рід, а не про себе самого, щоб не вийшла «непотрібна хвальба», та все одно стаття містить цікаві факти з життя ювіляра. В. Бірчак з Д. Дорошенком єднала тісна співпраця в редакції «Української дійсності» – обидва були активними кореспондентами часопису. Крім того, Д. Дорошенко доручив саме В. Бірчакові коректу своєї «Історії України 1917 – 1923». Це теж було визнанням ерудованості і сумлінності В. Бірчака, який у 1930 році писав до Я. Гординського: «Я тепер трохи спрацювався, вів поспішну коректу «Історії України 1917 – 1923» Д. Дорошенка, другий том. Але вже стою нині при індексі. Усіх 33 аркуші, обнімає II том час Скоропадського. Через ту коректу й нічого собі не робив, а тут вже за плечима вакації» [4, 54 зв.].

В. Бірчак ніколи не шкодував добрих слів для своїх працюючих сучасників. Допис публіциста під заголовком «75-ліття проф. О. Колесси» [14] приурочений до ювілею «поета-лірика, ученого, політика й громадянина-організатора українського життя» О. Колесси, який залишив після себе чималий список цінних розвідок про Т. Шевченка, І. Франка, Ю. Федьковича, Б. Залевського, а в 1907 році був обраний послом до австрійського парламенту, де гідно «боронив права своїх виборців». Важливою заслугою ювілянта стала безпосередня причетність до відкриття у Відні Українського Вільного Університету, який згодом перенесли до Праги. Автор перелічив усі видатні заслуги перед українським народом «майстерного організатора... наукових ділянок» суспільного життя – О. Колесси.

Із 70-літтям В. Бірчак віншував у статті «Щоб таких хоч тисячка!» [15] уродженця села Доброгостова Самбірського повіту (нині Дрогобицький район Львівської області) в Галичині – професора І. Боберського. Ювіляр був вимогливим учителем німецької мови і «організатором українського тіловиховання» – готував «провідників вправ і учителів руханки», яких перед 1902 роком ще не було. І. Боберський, як і В. Бірчак, воював у лавах Січових стрільців. Потім емігрував у Югославію, багато працював і не вимагав нічого для себе. «Щоб таких організаторів... було у нас хоч тисячка!» – підсумовував автор статті. Подібні розповіді про сумлінних, невтомних у праці людей, справжніх патріотів, мали великий вплив на молоде покоління, наочно показували, які випробування здатні пройти українські діячі, чого від них можна навчитися, що варто наслідувати.

Як це буває в житті, так і в газеті «Українська дійсність», писані В. Бірчаком привітаннями з нагоди ювілеїв чергувалися з посмертними згадками. Публіцист схилився перед світлою пам'яттю шанованих людей. Про силу духу, інтелект мужів-патріотів писав у статтях «Пам'яті Б. Лепкого» [12], «М. Драгоманов в правдивому освітленні» [11], «Василь Пачовський» [2]. У цих публікаціях автор закликав пам'ятати неоціненний вклад у розвиток української нації, її науки і культури тих діячів, що вже відійшли у вічність. У 9-му числі «Української дійсності» за 1940 рік публіцист вмістив «Спомини про І. Франка (В 25-літню річницю смерті)» [7], а в 10-му числі за той же рік опублікував цікаву розвідку під назвою «Еволюція постаті борця у творах І. Франка»

[3], присвячену надзвичайно важливій проблемі для бездержавної нації, яка бореться за власну свободу і незалежність – проблемі проводу і роздумам І. Франка про неї в поемах і повістях різних періодів творчості.

На чужині В. Бірчак ще гостріше осягнув важливість оптимістичного світосприйняття, необхідність збереження сили духу, віри в невідворотність гідного життя українців на звільненій від окупантів рідній землі. Пафосом незнищенності української нації пройняті всі його статті того періоду, коли кожен українець-патріот усвідомлював складність боротьби за звільнення Батьківщини від німецько-фашистських і російсько-комуністичних окупантів. У тональності тодішніх газетних публікацій переважала ненависть до різношерстих ворогів нашої державності. Комуністична Росія пильно стежила за кожним кроком В. Бірчака. Це докладно описав В. Іваньо у статті «Справа за номером 16» [16]. Особливо у роки Другої світової війни «енкаведисти» переслідували В. Бірчака, поки нарешті схопили в 1945 році, незважаючи на чехо-словацьке громадянство, і знищили, засудивши за «націоналізм» на 20 років сталінських таборів і 5 років «позакричати в правах»... У 1952 році від нелюдських тортур В. Бірчак помер.

Висновки. Публіцистика В. Бірчака досі не втратила актуальності, бо наснажена національною ідеєю, без якої неможливе будівництво незалежної Української держави. Національно-патріотичне виховання молоді було однією із найважливіших справ усього плідного життя В. Бірчака. Його публіцистика є свідченням активної громадянської позиції, причетності до всіх культурних, наукових, суспільно-політичних проявів життя Закарпаття. Жоден публіцист краю не приділяв стільки уваги вихованню молодого покоління, як це робив В. Бірчак. Письменник критикував тугодумство і заскорузлість, відмерлі традиції, розпикав бюрократів, бездарних фінансистів, протистояв наклепам москвофільських часописів. Публіциста непокоїло все, що компрометувало український лад і служило пропагандою ворожих ідей. В. Бірчак виховував шанобливе ставлення до української мови, грамотності, професіоналізму. Бездержавність вважав тавром на чолі кожного українця. В. Бірчак закликав дбати про українські школи, видавництва, пам'ятати видатних діячів культури і науки, знати історію України та оптимістично дивитися в майбутнє.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бірчак В. Боротьба за український університет у Львові: (Сецеся з Львівського університету: Уривок із споминів) / В. Бірчак // Українська дійсність. – 1943. – Ч. 12–13.
2. Бірчак В. Василь Пачовський: [Посмертна згадка] / В. Бірчак // Українська дійсність. – 1942. – Ч. 12.
3. Бірчак В. Еволюція постаті борця в творах І. Франка / В. Бірчак // Українська дійсність. – 1941. – Ч. 10.
4. Бірчак В. Листи до Ярослава Гординського / В. Бірчак // ІЦДІА у Львові. – Ф. 384. – Оп. 1 – Од. зб. 27. – 82 арк.
5. Бірчак В. На день 1-го листопада: (Слово на Академії Української Громади в Празі) / В. Бірчак // Українська дійсність. – 1940. – Ч. 1.
6. Бірчак В. Розмова з проф. Дмитром Дорошенком: (3 нагоди 60-ліття) / В. Бірчак // Українська дійсність. – 1942. – Ч. 10–11.
7. Бірчак В. Спомини про І. Франка: В 25-літню річницю смерті / В. Бірчак // Українська дійсність. – 1941. – Ч. 9.
8. Бірчак В. Фраза й ненависть / В. Бірчак // Українська дійсність. – 1941. – Ч. 6.
9. Бірчак В. «Я не самотній, є з ким у світі жити!» / В. Бірчак // Українська дійсність. – 1941. – Ч. 7.

10. В. Б. До Українського Громадянства в Протектораті і в Німеччині / В. Бірчак // Українська дійсність. – 1941. – Ч. 20.
11. В. Б. Драгоманов в правдивому освітленні / В. Бірчак // Українська дійсність. – 1942. – Ч. 32.
12. В. Б. Пам'яті Б. Лепкого / В. Бірчак // Українська дійсність. – 1941. – Ч. 13.
13. В. Б. Про пізнання людей / В. Бірчак // Українська дійсність. – 1942. – Ч. 26–27.
14. В. Б. 75-ліття проф. О. Колесси / В. Бірчак // Українська дійсність. – 1942. – Ч. 20.
15. В. Б. Щоб таких хоч тисячка!: (З нагоди 70-ліття проф. Івана Боберського) / В. Бірчак // Українська дійсність. – 1943. – Ч. 25.
16. Іваньо В. Справа з номером 16: [Про В. Бірчака] / В. Іваньо // Карпатський край. – 1991. – 26, 29 листопада; 3, 10 грудня.
17. Ревера Б. Відображення руху за український університет у Львові на сторінках галицької преси (кінець XIX – початок XX ст.) / Б. Ревера // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – Львів, 2001. – Вип. 9. – С. 58–74.

REFERENCES

1. Birchak V. Borotba za ukrainskyi universytet u Lvovi: (Setsesiia z Lvivskoho universytetu: Uryvok iz spomyniv) / V. Birchak // Ukrainska diisnist. – 1943. – Chh. 12–13.
2. Birchak V. Vasyi Pachovskyi: [Posmertna zghadka] / V. Birchak // Ukrainska diisnist. – 1942. – Ch. 12.
3. Birchak V. Evoliutsiia postati bortsia v tvorakh I.Franka / V. Birchak // Ukrainska diisnist. – 1941. – Ch. 10.
4. Birchak V. Lysty do Yaroslava Hordynskoho / V. Birchak // TsDIA u Lvovi. – F. 384. – Op. 1 – Od. zb. 27. – 82 ark.
5. Birchak V. Na den 1-ho lystopada: (Slovo na Akademii Ukrainkoi Hromady v Prazi) / V. Birchak // Ukrainska diisnist. – 1940. – Ch. 1.
6. Birchak V. Rozmova z prof. Dmytrom Doroshenkom: (Z nahody 60-littia) / V. Birchak // Ukrainska diisnist. – 1942. – Chh. 10–11.
7. Birchak V. Spomyny pro I. Franka: V 25-litniu richnytsiu smerty / V. Birchak // Ukrainska diisnist. – 1941. – Ch. 9.
8. Birchak V. Fraza y nenavyst / V. Birchak // Ukrainska diisnist. – 1941. – Ch. 6.
9. Birchak V. «Ia ne odynokyi, ye z kym v sviti zhyt!» / V. Birchak // Ukrainska diisnist. – 1941. – Ch. 7.
10. V. B. Do Ukrainkoho Hromadianstva v Protektorati i v Nimechchyni / V. Birchak // Ukrainska diisnist. – 1941. – Ch. 20.
11. V. B. Drahomanov v pravdyvomu osvittleni / V. Birchak // Ukrainska diisnist. – 1942. – Ch. 32.
12. V. B. Pamiati B. Lepkoho / V. Birchak // Ukrainska diisnist. – 1941. – Ch. 13.
13. V. B. Pro piznavannia liudei / V. Birchak // Ukrainska diisnist. – 1942. – Chh. 26–27.
14. V. B. 75-littia prof. O. Kolesy / V. Birchak // Ukrainska diisnist. – 1942. – Ch. 20.
15. V. B. Shchob takykh khoch tysiachka!: (Z nahody 70-littia prof. Ivana Boberskoho) / V. Birchak // Ukrainska diisnist. – 1943. – Ch. 25.
16. Ivano V. Sprava z nomerom 16: [Pro V. Birchaka] / V. Ivano // Karpatskyi krai. – 1991. – 26, 29 lystopada; 3, 10 hrudnia.
17. Revera B. Vidobrazhennia rukhu za ukrainskyi universytet u Lvovi na storinkakh halytskoi presy (kinets XIX – pochatok XX st.) / B. Revera // Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho tsentru periodyky. – Lviv, 2001. – Vyp. 9. – S. 58–74.

Стаття подано до редакції 28.09.2017 р.